

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У МІЖНАРОДНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ

УДК: 374.7

ТИМОФІЙ ДЕСЯТОВ

м. Київ, Україна

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

URGENT ISSUES OF ADULT EDUCATION IN GLOBALIZATION CONTEXT

Розглянуто проблему освіти дорослих в умовах прискореного зростання обсягів інформації, що зумовило необхідність підвищення кваліфікації, відновлення знань фахівців, оволодіння новими видами діяльності й розширення обсягу і змісту технологій. З'ясовано причини виникнення потреби в навчанні впродовж усього життя та суттєвого вдосконалення процесу освіти дорослих. Проаналізовано масштабні програми освіти дорослих ЮНЕСКО та результати роботи п'ятої міжнародної конференції з освіти дорослих «КОНФІНТЕА-IV».

Ключові слова: освіта дорослих, андрагогіка, перманентна освіта, неперервна освіта, освіта впродовж життя, випереджальна освіта, модель нестійкого розвитку, модель сталого розвитку.

Рассмотрена проблема образования в условиях ускоренного увеличения объемов информации, что обусловило необходимость повышения квалификации, обновления знаний специалистов, овладения новыми видами деятельности и расширения масштабов и содержания технологий. Определены причины возникновения необходимости в обучении на протяжении всей жизни и существенного усовершенствования процесса образования взрослых. Проанализированы масштабные программы образования взрослых ЮНЕСКО и результаты работы пятой международной конференции по образованию взрослых «КОНФИНТЕА-У».

Ключевые слова: образование взрослых, андрагогика, перманентное образование, непрерывное образование, образование в течение жизни, опережающее образование, модель неустойчивого развития, модель устойчивого развития.

The problem of education under conditions of the accelerated increase of information amount that caused the need of skills improvement, experts' knowledge

updating, new activities mastering and technologies' expanding has been considered. Reasons of necessity for lifelong learning and significant improvement in the process of adult education have been determined. Large scale UNESCO programs for adult education and results of the fifth international "CONFINTEA-V " conference dedicated to adult education have been analyzed.

Key words: adult education, andragogics, permanent education, continuing education, lifelong education, advanced education, a model of unsustainable development, a model of sustainable development.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Наука про навчання дорослих (андрагогіка) зародилася, коли перша людина чогось навчила іншу, тобто освіта дорослих виникла хронологічно раніше, аніж освіта дітей. Проте історично склалося так, що саме навчання дітей почали приділяти особливу увагу. Термін «андрагогіка» був введений у науковий обіг німецьким філософом Олександром Капом 1833 року для опису періоду дорослості в освіті людини. У 50-х роках ХХ ст. термін «андрагогіка» набуває поширення у Швейцарії, Нідерландах, Югославії і починає використовуватися в педагогіці як синонім освіти дорослих [1].

Результати досліджень із психології дорослих показують, що людина в усі періоди життя здатна засвоювати нові знання, розширювати світогляд, поглиблювати досвід у ході професійної діяльності, а за потреби - здобувати нові й суміжні професії.

Формулювання мети статті. Мета статті полягає у висвітленні основних проблем освіти дорослих у контексті глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасному розумінні андрагогіка - розділ теорії освіти і виховання, що розкриває специфічні особливості освоєння знань і вмінь дорослим суб'єктом навчальної діяльності, а також особливості управління цією діяльністю професійним педагогом. Андрагогіка не складова, а субдисципліна педагогіки.

У ХХ ст. людство усвідомило, що шкільної (і навіть університетської) освіти недостатньо для розв'язання нових проблем, скажімо, таких, як від'ємний демографічний процес, виснаженість ресурсів, соціальні і національні конфлікти, екологічна криза, ядерна безпека і, можливо, найбільша з цих проблем спричинена кризою компетентності людини.

За оцінками експертів США, щорічно оновлюється 5 % теоретичних і 20 % професійних знань, якими володіють інженери, лікарі, педагоги та інші фахівці [2]. У сучасному світі знання змінюються швидше, ніж змінюються покоління. У зв'язку з цим американські економісти навіть запровадили термін «напіврозпад компетентності» - період, коли від моменту закінчення ВНЗ, завдяки надходженню нової наукової і технічної інформації, компетентність фахівців знижується на 50 %. Останніми роками цей період має тенденцію до значного скорочення. Так, 50-відсоткове «старіння» знань інженерів, які закінчили вищий

навчальний заклад 1940 року, відбувалося через 12 років, для випускників 60-их років минулого століття - уже через 8 років, тоді як для сучасних випускників цей термін скоротився до 5 років. Усього за 4 роки відбувається «напіврозпад компетентності» сучасних медичних працівників, учителів, менеджерів. Як наслідок, навіть випускники вищих навчальних закладів, якщо не продовжують постійно навчатися, дуже швидко стають носіями неактуальних знань [2, с. 319].

Наголосимо, що прискорене зростання обсягів інформації спричинило проблеми, у першу чергу, в освіті дорослих. Це потребує постійного підвищення кваліфікації, відновлення знань фахівців, оволодіння новими видами діяльності й розширення технологій. Звідси - виникнення потреби в навчанні впродовж усього життя та суттєве вдосконалення процесу освіти дорослих.

Вважаємо, що постійне оволодіння новими знаннями, методиками і технологіями підтримує відповідну кваліфікацію фахівців і лежить в основі провідного принципу сучасної освіти - її неперервності.

Пріоритетне завдання освіти дорослих, як це визначено в матеріалах ЮНЕСКО, - забезпечити людину комплексом знань і вмінь, необхідних для активного творчого життя. Йдеться про довічний розвиток людини як працівника, громадянина, особистості, індивідуальності. У зв'язку з цим освіта, що супроводжує людину в різні періоди її життя, має різні назви - довічна, перманентна, така, що відновлюється, неперервна освіта впродовж усього життя.

У європейських країнах уже склалася певна спільність поглядів на роль освіти дорослих у досягненні прогресу особистості й суспільства. Це знайшло відображення в ініційованні практично всіма країнами ідеї неперервної освіти.

Освіта дорослих поступово інтернаціоналізується, причому більше, ніж дитячо-юнацька освіта. Це відбувається завдяки певній подібності соціально-економічних процесів у технологічно розвинених країнах. У сучасних умовах вона набула нових якісних ознак. Нині її вже не пов'язують із ліквідацією неписьменності, вечірніми і заочними формами навчання в установах загальної середньої й професійної освіти різного кваліфікованого рівня.

За розрахунками фахівців, тільки потенційний контингент системи освіти дорослих у нашій країні становить майже 73 % [2, с. 347]. Специфіка освіти дорослих полягає в тому, що її контингентом є особи дзедатного віку, які поєднують навчальну діяльність з особистою участю в різних галузях практичного життя. Сказане означає, що на освіту дорослих не можна переносити постулати педагогічної теорії, а також форми і методи роботи навчання й виховання підростаючого покоління.

Як відзначено в матеріалах ЮНЕСКО, пріоритетне завдання освіти дорослих полягає в тому, щоб забезпечити людину вмінням жити в сучасному суспільстві, що динамічно змінюється. Головними орієнтирами політики в галузі освіти дорослих стають громадянськість, соціальна мобільність, широка участь дорослих у житті суспільства.

На міжнародній конференції з проблем освіти дорослих (Гамбург, 1997 р.), саме освіту дорослих було названо ключем до XXI століття [3]. Пріоритетним завданням освіти дорослих є довічний особистісний розвиток людини, поступальне збагачення її діяльнісних компетентностей.

Сучасну теоретичну базу досліджень у галузі освіти дорослих становлять ідеї й положення концепції неперервної освіти, відповідно до якої навчальна діяльність є складовою частиною способу життя людини на всіх етапах її життєвого циклу.

Неперервність освіти - найважливіший соціально-педагогічний принцип неперервного становлення і розвитку особистості. Цей принцип повинен на всіх етапах освіти особистості забезпечити в перспективі адекватність дорослої людини вимогам часу.

Високий рівень і систематичність освіти впродовж життя необхідні не лише людям з уже набутою освітою і стабільним соціальним статусом у суспільстві, а й тим, кого зараховують до так званих маргінальних груп.

Дослідження, проведені в різних країнах світу за останнє десятиріччя, констатують проблему глобального старіння населення. Нині у світі близько 600 мільйонів людей старших 60 років, число їх до 2050 року збільшиться до 2 мільярдів. Щомісяця понад мільйон жителів планети переступають поріг свого 60-річчя, а кожному десятому жителю нашої планети за 60 років [4].

В Україні склалася також тривожна тенденція зі зростанням кількості людей третього віку. У нашій країні кількість людей пенсійного віку становить 24 % або 11 млн осіб, і за рейтингом старіння (частиною населення старшого 65 років) Україна посідає 11-те місце у світі, що 2025 року переміститься на 9-те місце [5]. Це означає, що Україна є й залишається однією з «найстаріших» країн світу. Усе це диктує необхідність підготовки всієї спільноти і кожної людини окремо до життя у швидко змінюваних умовах. Освіта має стати одним із головних чинників у створенні такого суспільства, яке дозволить людству вижити в умовах глобальних катаклізмів. Швидко змінювана ситуація в соціоприродному середовищі висуває до інституту освіти нові неординарні вимоги, тому потреба кардинальних змін у розвитку освіти на сучасному етапі не викликає сумніву. Вважаємо, що у відповідь на виклик часу необхідно працювати над проблемою випереджальної освіти.

Уже нині слід було б передбачити нові можливості і потреби суспільства. Однак ситуація як у світовій освіті, так і у вітчизняній свідчить про збереження орієнтації її інституту на минуле, тобто на передачу інформації. Таке уявлення пов'язане з традиційною трактовкою освіти як засобу трансформації знань, умінь і навичок від старшого покоління до молодшого. Це означає, що, зосередивши увагу на минулому і частково теперішньому, світовий освітній процес виявився у ролі застарілого механізму соціально-економічного розвитку.

Трансформація застарілого «освітнього знання» від попередніх поколінь до наступних, на що в основному, і зорієнтована сучасна освіта, зовсім не означає, що вона допомагає вирішувати актуальні проблеми сьогодення, а тим більше - завтрашнього. Причина такої ситуації полягає в тому, що знання, які вже є, і досягнення культури, задіяні в освіті, є відображенням моделі нестійкого розвитку. Людина постійно опиняється перед новим вибором, і їй знову необхідно приймати рішення, тому самостійність і рішучість стають необхідними якостями особистості.

На конференції ООН із проблем навколишнього середовища і розвитку (1992 р.), а потім на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку (2002 р.) була запропонована нова модель розвитку суспільства - «модель сталого розвитку», перехід до якої повинен забезпечити виживання і невизначено довгий розвиток людства в умовах збереження навколишнього природного середовища, а 2005 рік ООН оголосило початком формування освіти в інтересах такого стабільного розвитку.

Освіта як інноваційний процес повинна бути випереджальною, прокласти шлях у майбутнє, у результаті чого вона може стати інноваційно-випереджальною і одночасно виступати як освіта для стабільного розвитку.

Оскільки трансляція застарілого знання в освітньому процесі не допоможе переходу до стабільного майбутнього, потрібно змінити сам процес, зробити його більш інноваційним, адаптуючи до майбутніх змін, порушуючи традиційну лінійність педагогічного мислення. Якщо для виживання людства, його переходу до сталого розвитку важливо включати випереджальні механізми передбачення і прогнозування, то так само важливо і в освітній процес включати всі наявні і можливі форми та механізми, здатні допомогти вирішити цю основну цивілізаційну проблему нашого часу.

Реалізація ідеї випереджальної освіти позначається на змісті освіти, на її цільовій орієнтації. Специфіка системи фундаментальної освіти виявляється в тому, що будь-яка освітня система повинна бути здатна не тільки озброювати знаннями, але і внаслідок постійного і швидкого оновлення знань формувати потребу в неперервному самостійному оволодінні ними. Уміння і навички самоосвіти, а також самостійний і творчий підхід до здобуття знань будуть супроводжувати людину впродовж усього активного життя. Нова освіта «повинна навчити людину класифікувати і перекласифікувати інформацію, оцінювати її, змінювати категорії при необхідності руху від конкретного до абстрактного і навпаки, розглядати проблему з нової позиції: як навчити самого себе. Неграмотною людиною завтрашнього дня буде не той, хто не вмів читати, а той, хто «не навчився вчитися».

Як бачимо, проблемою педагогічної науки і практики нині є налагодження ефективного механізму функціонування системи освіти дорослих, регулювання її розвитку відповідно до потреб економіки будь-якої країни. Інтеграційні процеси

в освіті набули глобального характеру, що посилює актуальність ґрунтового аналізу світового досвіду в розвитку освіти дорослих.

Педагогічна наука все глибше переймається завданням проектування контурів майбутньої системи освіти дорослих для наступних поколінь. Про це свідчать матеріали ООН, ЮНЕСКО, МОП, ЄФО та низки інших міжнародних організацій.

Наголосимо, що основними напрямками міжнародного співробітництва в галузі освіти дорослих нині є:

- здійснення загальних наукових досліджень, співробітництво з міжнародними фондами;
- проведення міжнародних конференцій, семінарів, симпозіумів;
- сприяння участі українських наукових та педагогічних працівників у відповідних заходах за кордоном, різних освітніх форумах і наукових обмінах, стажуванні та навчанні за кордоном студентів, педагогічних працівників, науковців;
- видання і поширення закордонної наукової та навчальної літератури.

Визнаним лідером в організації освіти дорослих на міжнародній арені є ЮНЕСКО - найбільший інтелектуальний центр міжурядової співпраці з питань освіти, науки і культури, до складу якого входять 188 країн та понад 600 урядових організацій [6]. Ґрунтовний аналіз документів ЮНЕСКО дозволив нам виділити три провідні чинники, що впливають на професійну освіту дорослих: світові демографічні зміни; глобалізація інформаційних технологій; нові знання, що стають могутньою рушійною силою соціальних перетворень.

Серед масштабних програм, що постійно передбачаються середньостроковими планами ЮНЕСКО, три належать до освіти дорослих, а саме: «Освіта для всіх», «Демократизація освіти», «Розробка та реалізація політики в галузі освіти дорослих». Актуальним нам видається рішення п'ятої міжнародної конференції з освіти дорослих «КОНФІНТЕА-У» (Софія, 6-9 листопада 2002 р.). На цій конференції першочергове значення надавалося таким рекомендаціям:

- зв'язок між освітніми програмами, розробленими в рамках різних відомств і організацій, що займаються освітою дорослих;
- надання освіти дорослих пріоритетного напрямку в реалізації програм «Освіта для всіх»;
- подальша організація програм «Навчання упродовж життя»;
- координація дій усіх зацікавлених учасників освіти дорослих на міжнародному і національному рівнях;
- розробка та вдосконалення законодавчої бази для підтримки освіти дорослих, необхідної фінансової допомоги, інституційних рамок і структур, ефективної системи управління, критеріїв якості;
- рівність освітніх програм формальної, неформальної освіти дорослих на основі соціального партнерства;
- дотримання тендерного балансу у програмах освіти дорослих та в їх реалізації на практиці;

- створення місцевих, регіональних, національних рамок і структур, необхідних для розвитку, координації, управління якістю, контролю і фінансування освіти дорослих;

- розробка міжнародної системи визнання і сертифікації формальної та неформальної освіти дорослих, ключовим компонентом якої має стати система акредитації і оцінки попереднього досвіду, знань дорослої людини;

- створення можливостей для обміну досвідом;

- систематизація статистичної інформації з освіти дорослих на місцевому, регіональному і національному рівнях з метою використання даних для розробки критеріїв, аналізу потреб, планування, контролю, звітності й оцінки результатів, а також порівняльних міжнародних аналізів.

Упродовж останніх років освітяни всього світу стежать за виконанням та реалізацією шести цілей, визначених на Всесвітньому форумі з освіти (Дакар, Сенегал, 2000 р.). На цьому форумі уряди країн узяли на себе зобов'язання до 2015 р. досягти таких цілей «Освіти для всіх»: забезпечення потреб молоді і дорослих в освіті; досягнення 50-відсоткового підвищення рівня письменності дорослих; ліквідація тендерної нерівності в освіті; підвищення якості освіти дорослих.

У березні 2001 р. у Лісабоні Європейська рада прийняла програму «Освіта і навчання - 2010», у якій визначила стратегічну мету, що мала бути досягнута до 2010 року. Лісабонська стратегія передбачала здійснення освітніх реформ та запровадження інвестицій у розвиток людських ресурсів, розробку гнучких освітніх програм для неперервного навчання, визнання Європейських кваліфікацій у вищій освіті для забезпечення мобільності фахівців на ринку праці. У 2006 році Європейська комісія опублікувала доповіді на теми: «Освіта дорослих: учитися ніколи не пізно» та «Для навчання не буває невідповідного часу» (Брюссель, 23 жовтня 2006 р.), де підкреслювалося, що навчання впродовж усього життя є необхідним не тільки з погляду конкурентоздатності і зайнятості, але й з погляду соціального об'єднання суспільства, активної громадянської позиції й особистісного розвитку людини.

Вартим уваги є досвід програм Socrates та Grundvig, що займаються проблемами професійної підготовки дорослих, а програма Grundvig є частиною програми «Навчання впродовж життя», проголошеної на 2007-2013 рр., у якій ідеться про залучення усіх зацікавлених (установ) урядів до глобального осмислення проблеми навчання дорослих, а саме: ліквідація бар'єрів для участі дорослих в освітніх програмах; забезпечення якості освіти, навчання дорослих; валідація результатів навчання.

У контексті зазначеної (програми) проблеми актуальними є рішення, ухвалені на конференції «Навчання для роботи» (М. Лідс, Йоркшир), 5 лютого 2008 р.). Особлива дискусія розгорнулася навколо визначення та уточнення поняття «поширення знань», необхідності розробки спільних підходів у

створенні умов для навчання дорослих, пріоритетної ролі освіти дорослих у суспільстві. Також учасники конференції окреслили тенденції розвитку та шляхи забезпечення зайнятості дорослого населення, спрогнозували перспективи розвитку освіти дорослих на всіх рівнях та визначили напрями діяльності міжнародних партнерів щодо співпраці в галузі освіти дорослих.

Метою освіти дорослих у кожній країні слід вважати забезпечення наукового підґрунтя неперервної освіти і навчання та гнучкості в розподілі часу між освітою і роботою впродовж життя; сприяння поєднанню неперервного навчання з трудовою діяльністю; урахування життєвого досвіду дорослої людини. Як бачимо, мета освіти дорослих повинна знайти своє місце в контексті соціального, культурного та економічного розвитку кожної країни.

Висновки результатів дослідження. На завершення важливо відзначити, що освіта має бути основним неперервним видом діяльності всього дорослого населення. У такий спосіб освіта дорослих стає окремою, самостійною галуззю в житті людського суспільства, оскільки добре відомо, що питання вирішення розвитку суспільства - виняткова прерогатива саме дорослого населення планети. У багатьох країнах світу освіта дорослих уже стала новою, наднаціональною галуззю, що має міжнародні, європейські та інші континентальні, національні структури керування й поширення. Розвиток цієї найперспективнішої галузі на планеті забезпечується інтеграцією і взаємодією державних органів керування й неурядових організацій.

Література

1. Ничкало Н, Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія / Н. Ничкало // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. - 2001. - Вип. 1. - С. 9-22.
2. Сігаєва Л. Е. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина ХХ ст. - початок ХХІ) : монографія / за ред. С. О. Сисоєвої. - К. : ТОВ «ЕКМО», 2010. - С.318.
3. Бермус А. Г. Критерии качества непрерывного образования / А. Г. Бермус // Славянская педагогическая культура. - 2003. - № 2. - С. 129-131.
4. Офіційний сервер структурних фондів ЄС у Чеській Республіці [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <<http://www.strukturalni-fondy.cz>; <http://www.esfer.cz>>.
5. Національна доповідь «Розвиток системи освіти в Україні в 1995-2004 рр.», представлена на міжнар. форумі «Освіта для стійкого розвитку: на шляху до суспільства знання» [Електронний ресурс] // Образование в СНГ: проблемы и перспективы. - 2005. - Режим доступу: <<http://cis.bsu.bu/second.aspx?uid=51&tupe=Article>>.
6. Hamburg Declaration on Adult Learning [Electronic resource] // The Fifth International Confepence, On Adult Education Hamburg. - Mode of access: <<http://www.unesco.org/education/uie/confintea/dec-t laend.htm>>.